

◀ Bijdrage van Maria van Wijhe met haar ouderlijke wapens in het album van Walraven van Stepraedt, Collectie Gelders Archief Arnhem, fol. 88r.

Constus b' hier vert geyre ten teert berneert
Van d'uchlike cortose, een boecksken jent
Daer in ghi nuect scriuen welgemanieet
Ingeniuse gedichten, ghen obschen geprent
Ten fine ghi blijft cortoes mijn b'aken ongeschent
Syrinx Arcadita want sulcks niet en tegeert
Latona noch ock, schoel van alle cortose
Om te verdueren en sinne ent'uchteike amie
Leet mij: want hier in leetmen merken
Ton holt der ingenien en gorles werken

IVDJI
ANNO

SLOET
1603

◀ Oproep van Judith Sloet aan de inschrijvers in haar album om in te schrijven 'welgemanieet ingenieuse gedichten, ghen obschen geprent', Collectie Koninklijke Bibliotheek Den Haag, KB 1346 14 nr. 82.

Gewapend met een vriendenboekje Jonge adellijke vrouwen op de vroegmoderne huwelijksmarkt

Sophie Reinders

Het poesiealbum en hedendaagse virtuele sociale media als Facebook kennen een verre voorloper in de zestiende-eeuwse vriendenboekjes van vrouwen ('alba amicorum'), dat vooral in de Nederlanden en het Nederrijng gebied geliefd was. Rond het midden van de zestiende eeuw begonnen jonge vrouwen boekjes bij te houden waarin ze hun familie, vrienden en kennissen korte inscripties (hun naam, een spreuk), langere liederen, tekeningen en gedichten lieten noteren. Meestal noteerden de eigenaresses zelf ook een of enkele bijdragen in hun album.

Het bijhouden van een vriendenboekje was in de zestiende en zeventiende eeuw vooral iets voor mannen. Er zijn vele duizenden boekjes van deze mannenalba overgeleverd en hier is inmiddels behoorlijk wat onderzoek naar gedaan. Het veel kleinere corpus vriendenboekjes van vrouwen heeft daarentegen nog nauwelijks aandacht gekregen. Dat is jammer, want vrouwenalba bevatten weliswaar weinig 'originele' bijdragen, beroemde namen en literaire juweeltjes, maar

merkte door een voortdurende uitwisseling van beleefdheden als bezoeken, steunbetuigingen en geschenken en door vele andere activiteiten, waaronder het schrijven in elkaars album. Al deze zaken hadden als voornaamste doel het bestendigen van vriendschapsbanden. Vrienden waren in de adels cultuur waarin de albumeigenaresses leefden in de allereerste plaats verwanten. Van jongs af aan leefden edelen in een breed netwerk van familieleden, die zij doorgaans aanduidden met de term 'vrienden' (of 'vrunden' in het Nederduits). Hiertoe werd zowel iedereen gerekend aan wie men verwant was door gemeenschappelijke afstamming in mannelijke of vrouwelijke lijn, alsook degenen die tot een geslacht behoorden waar naaste verwanten introuwd. In steeds wisselende constellaties hadden deze 'vrienden' verplichtingen ten aanzien van de vererving en herverdeling van door gemeenschappelijke voorouders nagelaten goederen. Het was essentieel deze relaties goed te (onder)houden. Het bijhouden van een vriendenboekje was een van de middelen om deze bestaande relaties vast te leggen

Het bijhouden van een vriendenboekje was een middel om je te presenteren als geschikte huwelijkskandidate

zij brengen ons misschien wel dichter dan welke andere bron ook bij de 'geleefde werkelijkheid' van jonge vrouwen (en mannen) anno 1600.

Er zijn iets meer dan twintig vriendenboekjes van adellijke vrouwen uit Holland, Utrecht, Gelderland en Overijssel overgeleverd die werden bijgehouden tussen 1575 en 1640. De albumeigenaresses groeiden op in hechte verwantschapsnetwerken, waarbinnen het leven van alledag zich ken-

en te consolideren. We zien dat vrouwen vrijwel alleen standsgelijken en personen van hogere stand in hun alba toelieten. De meeste boekjes tellen geen enkele bijdrage uit bijvoorbeeld patricische kringen of van andere gegoede stadsburgers. Het album was dus ook een middel om 'de eigen groep' te definiëren en af te bakenen, om in en uit te sluiten. Het gebruik om een album bij te houden werd wat vrouwen betreft nauwelijks overgenomen door andere sociale groepen.

Het vrouwenalbum is niet een soort gastenboek dat het gezelschapsleven van jonge vrouwen op hun voorouderlijke kasteel weerspiegelt. Allereerst is het zo dat we niet te maken hebben met een landadel die zijn dagen ver van de stedelijke wereld doorbracht: veel albumhoudsters blijken deels of zelfs helemaal in de stad te zijn opgegroeid. Belangrijker is echter dat er meerdere aanwijzingen zijn dat adellijke meisjes begonnen met het aanleggen van hun album wanneer zij voor hun opvoeding buiten het ouderlijk huis verbleven, bijvoorbeeld aan hoog adellijke en vorstelijke hoven, in een adellijke stift of bij verwanten. Vrouwen begonnen hun boekje of namen het mee wanneer zij als onderdeel van hun opvoeding hun vertrouwde omgeving voor een periode verlieten. Het boekje zal voor hen, evenals voor mannen op *grand tour*, dan ook dienst hebben gedaan als manier om die periode voor later vast te leggen.

Voor vrouwen was het bijhouden van een album niet alleen een middel om hun sociale netwerk vast te leggen, maar ook om zich te presenteren als geschikte huwelijkskandidate. De meeste eigenaresse gebruikten hun vriendenboekje in de jaren voor hun huwelijk en legden hun boekje helemaal of vrijwel helemaal terzijde wanneer zij trouwden. Doordat vrouwenalba werden aangelegd door jonge, huwbare vrouwen, zien we – helemaal passend bij hun levensfase en de preoccupaties die daarbij hoorden – niet alleen blijken van vriendschap, maar ook amoureuze sporen in de boekjes. Meerdere keren zien we vrijages in vrouwenalba terug, of misschien zelfs wel ontstaan, die later bekroond worden met een huwelijk; soms blijkt een in een vriendenboekje al vrijwel beklonken huwelijk toch geen doorgang te vinden.

In de vriendenboekjes van vrouwen kon 'tweedehands mate jaal' – bekende spreuken, gedichtjes en liedjes – heel specifiek en individueel worden ingezet. Een typisch gebruik was de gewoonte om bepaalde signalen in inscripties te verwerken; in de vorm van aan elkaar gevoegde hoofdletters die de verbinding tussen geliefden of echtgenoten uitdrukten, het tekenen van kroontjes boven initialen van geliefden of door het kiezen van een bepaalde positie in het album. Vrijwel altijd drukte

men met dit soort symbolen en keuzes een (al dan niet amoureuze) bestaande of gewenste relatie uit. Ook in commentaren zinspeelde men op gevoelens en gebeurtenissen. Het meest in het oog springend is de boodschap die het inschrijven van een lied lijkt te hebben uitgestraald. Het zijn voor zover te achterhalen bijna altijd jonge, ongetrouwde mannen en vrouwen die liederen noteerden. Daarmee lijken zij het signaal te hebben uitgezonden dat zij huwbaar waren. Dit signaal was niet alleen bestemd voor de albumeigenaresse, maar voor alle huwbare vrouwen (of mannen) die het boekje nog in handen zouden krijgen. Vrouwen presenteerden zich veel vaker dan mannen met

▲ Bijdrage van Lucia van Eysinga en Antonius van Aylva in het album van Anna van den Boetzelaer, Collectie Het Utrechts Archief, fol. 40v-41r.

In de vier hoeken bijdragen van onder anderen vier zusjes Van Arnhem uit het album van Walraven van Stepraedt, Collectie Gelders Archief Arnhem, fol. 158r.

deugdzaam, vrome liederen en ook hun korte bijdragen straalden deugdzaamheid, kuisheid en godsvrucht uit.

Als we kijken naar alle bijdragen in deze vriendenboekjes dan zien we dat men zich vroeger op sociale media over het algemeen keurig gedroeg. Edelen dachten heel bewust na over wat ze in vriendenboekjes schreven en presenteerden zich vrijwel zonder uitzondering beleefd en vriendelijk. Ze wisten nooit precies wie het album na hen nog in handen zou krijgen en ze wilden geroddel koste wat het kost voorkomen. Menig eigenaresse opende haar album met een waarschuwing dat ze ongepaste bijdragen uit haar album zou verwijderen, want een vriendenboekje was (ook) een visitekaartje en diende de eigenaresse in zo goed mogelijk daglicht te stellen. Met name vrouwelijke inschrijvers bedienden zich dan ook volop van korte spreuken als 'Deugd boven schoonheid', 'Niets zonder God' en 'Deugd overtreft rijkdom'. Een vriendenboekje was voor deze vrouwen niet alleen een middel om een sociaal netwerk te onderhouden en te laten zien wie

ze kenden, maar vooral ook om te tonen hoe edel, deugdzaam en godvrezend zij wel niet waren. Het vriendenboekje was een 'wapen' in de 'strijd' om een goed huwelijk. Schoonheid was op de adellijke huwelijksmarkt niet het belangrijkste wapen. Het was de kunst te laten zien dat je begreep wat schoonheid oversteeg, waar het wél om draaide: eerbaarheid, kuisheid, godsvrucht en vriendschap.

Het zou goed zijn als wij vandaag de dag onze digitale platformen met eenzelfde mate van bewustzijn tegemoet zouden treden als de adellijke vrouwen destijds hun sociale media: ons bewust van het feit dat je niet weet wie jouw 'post' ooit nog te lezen of zien krijgt – een werkgever, een toekomstige relatie – en hoe die dan geïnterpreteerd kan worden, wat voor beeld er van jou ontstaat. Deze jonge adellijke vrouwen wisten de valkuilen, die nu eenmaal bij het gebruik van sociale media komen kijken, uitstekend te omzeilen en ze begrepen hoe ze deze media slim en creatief konden inzetten om hun doelen – in hun geval een goed huwelijk – te bereiken.

► Bijdrage van Johan van Sallandt in het album van Margaretha van Arnhem. De 'oprecht minnaer' wordt belaagd door de minnestralen van Cupido en de jachthonden 'moeyten', 'melancolia', 'fantasia' en 'jalousia', Collectie Rentmeesterij Twickel, Delden.

Cupido ter nacht komende met sine honden.
Tot daer hy oprecht minnaer contemplierende vant
Hiet hij hem noot schoten ter seker s'zonden
Met den strael van minnen seer heet van brant.